

Darovan TušekSVEUČILIŠTE U SPLITU, GRAĐEVINSKI FAKULTET
HR - 21000 Split, Matice hrvatske 15Prethodno priopćenje • Preliminary Communication
UDK • UDC 72.092(497.5 Split)"1945/1995"

Primljeno • Received: 29. 09. 1995.

Prihvaćeno • Accepted: 26. 01. 1996.

ELEMENTI ZA PERIODIZACIJU ARHITEKTONSKIH I URBANISTIČKIH NATJEČAJA PROVEDENIH U SPLITU OD 1945. DO DANAS

ELEMENTS FOR A PERIODIZATION OF ARCHITECTURAL AND TOWN PLANNING COMPETITIONS IN SPLIT SINCE 1945

Ključne riječi • Key words

arhitektonski natječaj	architectural competition
urbanistički natječaj	town planning competition
Split	Split
1945-1995. g.	1945-1995

Sažetak • Abstract

Odabравši kao relevantne elemente za periodizaciju podatke o raspisivaču (organizatoru) natječaja, njegovu karakteru i razini te predmetu natječaja, promatrani se splitski poslijeratni natječajni mogu podijeliti na razdoblja 1945-1952, 1953-1956, 1957-1964, 1965-1978, 1979-1990. te od 1991. do danas. Visok stupanj koherentnosti obilježja natječaja u tim razdobljima ne upozorava samo na osobito važne mijene u natječajnoj praksi, nego i opravdava odabir upravo tih elemenata za periodizaciju.

Choosing data about the organizer, the level and the subject of the competition as relevant periodization elements, postwar architectural competitions in Split can be divided into the following periods: 1945-1952, 1953-1956, 1957-1964, 1965-1978, 1979-1990. and from 1991. to the present. The high level of coherence among competition characteristics in these periods points not only to considerable changes in competition practice, but justifies their choice as elements used for periodization.

Uvodna razmatranja

U posljednjih pedeset godina, tj. nakon završetka Drugoga svjetskog rata proveden je u Hrvatskoj velik broj različitih arhitektonskih natječaja, poglavito u većim gradskim središtima, ali i izvan njih: u osobito važnim turističkim zonama, povijesnim ili prirodnim ambijentima. U toj, možemo gotovo reći, masi natječaja, čiji se broj može već izraziti stotinama, površna analiza teško može uputiti na elemente koji bi uz dovoljno argumenata determinirali pojedina međusobno jasno razgraničena razdoblja s dostatno zajedničkih karakteristika. Dosada najiscrpnija razmatranja četrdesetogodišnje poslijeratne prakse arhitektonskih natječaja u Hrvatskoj, što ih je ponudio Tomislav Odak 1986. u tematskoj "Arhitekturi" (*Hrvatska arhitektonska alternativa 1945-85*),¹ sintetičkim pristupom, širinom teme i naglaskom na sadržajnoj odrednici ponuđenih ali nerealiziranih projekata nije ostavila prostora detaljnijoj periodizaciji razdoblja.

Novija i detaljnija istraživanja provedbe arhitektonskih natječaja na prostorno ograničenom uzorku - onome grada Splita - mogu poslužiti za sagledavanje širokog spektra različitih elemenata koji najizrazitije pridonose profiliranju pojedinih dovoljno jasno razgraničenih razdoblja.

Na početku takve analize postavlja se, naravno, problem odabira tih relevantnih elemenata koji prezentiraju pojedini natječaj, ali i olakšavaju njihovu periodizaciju. Provedena istraživanja upućuju na dvije temeljne kategorije takvih elemenata: a) sadržajnu kategoriju, tj. predmet natječaja, i b) tehničko-organizacijsku kategoriju, odnosno raspisivača i organizatora te naravi i razine natječaja, kao i rezultata natječaja. Brojni ostali elementi svakog natječaja, kako oni sadržajni (kriteriji žiriranja, vrijednosna razina ponuđenih rješenja, korelacija nagrađenih radova i kasnijih realizacija i dr.), tako ni oni tehničko-organizacijski (sastav žirija, struktura nagrada, korelacija s natječajnom regulativom, struktura natjecatelja i dr.) zbog svoje izrazite varijabilnosti ne pridonose osobito preglednosti periodizacije.

Također ostaje otvorenim i problem odnosa arhitektonskih natječaja, s jedne strane, te ukupne izgradnje, s druge strane. I na primjeru Splita može se uočiti da se pojedini prijelomni trenuci signirani u nekoj sredini u ukupnoj gradogradnji uvelike podudaraju i s prijelomnicama u praksi provedbe natječaja. Najpoznatiji pregled izgradnje Splita poslije Drugoga svjetskog rata dao je svakako Slavko Muljačić u svom radu *Izgradnja Splita 1944-1969*, objavljenome u splitskom "URBSU" u povodu 25. obljetnice završetka rata.² Autor se u prijedlogu periodizacije poglavito oslanjao na mijene u splitskoj stanogradnji, kao najzasupljenijem obliku gradogradnje. Dvadeset i pet godina izgradnje u Splitu on dijeli na četiri razdoblja: 1. 1944-1951 - razdoblje sanacije ratnih razaranja i obnove primarne gradske infrastrukture; 2. 1952-1956

¹ Odak T., 1986.

² Muljačić S., 1969.

- razdoblje od donošenja prve poslijeratne urbanističke regulacije (Direktivne regulacione osnove, 1951) do vrhunca stambene krize 1957; 3. 1957-1963 - prvi val masovne stambene izgradnje prema usvojenim tipskim projektima završava izgradnjom prvoga "koncentričnoga gradilišta" oko tadašnje Ulice XX. dalmatinske divizije; te 4. 1964-1969 - razdoblje izgradnje najvećeg dijela tzv. Splita-2, niza novih stambenih naselja na dotadašnjoj gradskoj periferiji. U jednom svom tekstu Miće Gamulin nalazi pak dostatno argumenata da splitsku poslijeratnu stanogradnju razvrsta prema karakterističnim desetljećima: 50-e, 60-e, 70-e i 80-e godine.³

Provedba arhitektonskih natječaja u Splitu samo donekle interferira s tim ponuđenim periodizacijama. Provedena istraživanja upućuju na izrazitija nijansiranja i uvode "u igru" mnoštvo novih elemenata, pa ovdje izneseni prijedlog periodizacije osvjetljava i neke nove bitne vremenske razdjelnice relevantne baš za natječajnu praksu.

Prijedlog periodizacije

1. Razdoblje od 1945. do 1952.

U prvim poslijeratnim godinama u Splitu se gotovo i ne provode arhitektonski natječaji. Unatoč brojnim istodobnim natječajima prema reprezentativnim državnim narudžbama, za veće gradske regulacije ili tipske projekte stambenih i javnih zgrada, i unatoč bogatoj tradiciji splitskih arhitektonskih natječaja u međuratnom razdoblju 20-ih i 30-ih godina, u Splitu je takva praksa zamrla, a prva se gradska regulacija provodi 1951. u uskom krugu stručnjaka.

2. Razdoblje od 1953. do 1956.

U tom razdoblju tadašnja gradska uprava (Narodni odbor grada) putem svojih sektorskih odjela raspisuje brojne natječaje za neke infrastrukturne sadržaje (prometne postaje) i za tipska rješenja stambene izgradnje. Natječaji se provode isključivo kao pozivni i samo na gradskoj razini, tako da na njima gotovo uvijek sudjeluju tri splitska projektna poduzeća: Projektant, Urbanistički biro i Arhitekt. U provedbu tih natječaja tada se aktivno uključuje i gradsko Društvo arhitekata, redovito delegirajući svoje predstavnike u ocjenjivačke sudove i priređujući izložbe i "debatne večeri" u tada vrlo djelatnom Društvu inženjera i tehničara.

3. Razdoblje od 1957. do 1964.

Dok su predmet dotadašnjih natječaja po pravilu bili pojedinačni objekti, u ovom razdoblju dominiraju natječaji za urbanističke regulacije pojedinih gradskih zona; niz započinje "razvikanim" natječajem za "zapadnu obalu" gradske luke 1957. godine, a završava regulacijama Špinuta i Poljuda 1964-1965. I dalje su natječaji pretežno

³ Gamulin M., 1989-1991.

pozivnog karaktera, no krug pozvanih projektnih organizacija povremeno se proširuje Urbanističkim zavodom kotara Split i Urbanističkim institutom NRH (SRH) iz Zagreba. Za razliku od prijašnjih razdoblja, sada se i u ocjenjivačke sudove uključuju stručnjaci iz drugih gradova (Zagreba, Rijeke, Sarajeva i Beograda).

4. Razdoblje od 1965. do 1978.

Tih trinaestak godina s pravom bi se moglo nazvati svojevrsnim "zlatnim dobom" splitskih arhitektonskih natječajja. Realiziran je velik broj uglavnom općih natječajja, i to na državnoj razini. Prijelomni događaji na početku razdoblja bili su natječajji za stambeno naselje Sučidar (1965) i za osobito važan Split-3 (1968-1969), kada se još relativno "bolno" raskida s dotadašnjom praksom užih natječajja s nekoliko pozvanih autora ili poduzeća. No nakon natječajja za regulaciju Marjana (1968-1969) široko je otvoren put natječajima na kojima često sudjeluje i vrlo velik broj autora. Provedbu natječajja u cijelosti preuzima gradsko Društvo arhitekata; zbog relativne konjunktura projektantske i graditeljske djelatnosti, pojedinci i projektne organizacije ne štede ni vremena ni sredstava za raskošnu opremu natječajnih radova, uz masovno sudjelovanje (rekord postiže natječaj za spomen-dom 1972-1973, sa 117 predignutih podloga i 74 predana rada). U širokoj paleti natječajnih zadataka, mjesta podjednako nalaze regulacije nekih gradskih zona, urbanističko-arhitektonska rješenja pojedinih kompleksa, ali i pojedinačni objekti.

5. Razdoblje od 1979. do 1990.

Natječajji za Dom tadašnje JNA na Mejama (1979) i za Trg Marxa i Engelsa (1981), iako provedeni preko gradskog Društva, već pokazuju prve "znakove slabosti" jer ograničavaju broj sudionika. Tih godina postupno slabi, a naposljetku se i potpuno gasi Društvo arhitekata Splita, a arhitektonski natječajji ustupaju mjesto tzv. izborima varijantnih rješenja. Niz takvih natječajja *sui generis* provodi isključivo u vlastitoj nadležnosti općinski Zavod za izgradnju, odnosno Zavod za pripremu zemljišta (osobito brojno ojačani nakon MIS-a 1979. g.), uz pozivanje uglavnom samo nekolicine referentnih autora ili projektnih kuća. Natječajji se raspisuju za pojedine važnije gradske lokacije, za koje se, radi utvrđivanja urbanističkih uvjeta, a u nedostatku provedbenih urbanističkih planova, razmatraju prikupljena varijantna rješenja.

6. Razdoblje od 1991. do danas

To je razdoblje ne samo označeno uspostavom neovisne hrvatske države i promjenom društvenog uređenja, nego je i u strukovnome i u vlasničkom smislu graditeljska i arhitektonska praksa doživjela korjenite promjene. Nekoliko recentnih arhitektonskih natječajja vraća se (opet ne potpuno "bezbolno") u nadležnost obnovljenoga gradskog Društva

arhitekata. Na simboličan način društvene se promjene odražavaju i u potpuno novom predmetu čak triju od pet dosada provedenih natječajâ: riječ je o župnim pastoralnim središtima, odnosno crkvama, koje su u poslijeratnoj natječajnoj praksi samo jedanput bile predmetom natječajâ. Zbog slabljenja konjunktura posla te promjena u tipologiji i vlasničkim odnosima projektnih kuća, po pravilu se raspisuju kombinirani opći i pozivni natječajâ, kako bi se istodobno osiguralo sudjelovanje referentnih autora, ali i otvorila mogućnost afirmaciji novih imena. Povećava se, međutim, i broj neregularnih ("divljih") natječajâ, koji se raspisuju mimo odredaba aktualnog pravilnika o natječajima.

Preliminarni zaključci

U svakome od navedenih razdoblja postoje, naravno, primjeri koji odskaču od jasno diferenciranoga dominantnog uzorka.⁴

Na temelju provedenih istraživanja može se zaključiti da se vrlo dobri rezultati koji vode preglednoj i sadržajnoj periodizaciji promatranog razdoblja u gradu Splitu dobivaju usporednom primjenom pojedinih odabranih elemenata natječajâ. Ti su elementi: podaci o raspisivaču (organizatoru) natječajâ, naravi i razini natječajâ te, djelomično, i podaci o predmetu natječajâ. Periodizacija razdoblja ustanovljena ovom metodologijom može biti važna i za sveobuhvatnu periodizaciju arhitektonske projektantske djelatnosti i izgradnje u odabranome vremenskom razdoblju i na određenom prostoru.

4 Predložena analiza upozorava i na relativno visok stupanj podudarnosti prijelomnih zbivanja u natječajnoj praksi s onima u ukupnoj gradskoj stanogradnji. Obje periodizacije mogu biti osnova da se zajedničkim repornim prijelomnicama s dostatno argumenata može smatrati razdoblje 1951-1952. (usvajanje *Direktivne regulacijske osnove*, 1957. g. (početak masovnije stambene izgradnje), 1964. g. (prva "koncentrična gradilišta"), 1970. g. (Split-3), 1979. g. (Mediterranske sportske igre) te 1991. g. (promjena državnog ustrojstva i društvenog uređenja).

Literatura • Bibliography

1. Gamulin, M. (1989-1991), *Stambena arhitektura u Splitu od 1945. do danas*, "Arhitektura", 1-3, (208-210):28-32, Zagreb.
2. Gotovac, F. (1995), *Izazov prostora*, Društvo arhitekata Splita/Konstruktor, Split.
3. Kečkemet, D. (1981), *Grad za čovjeka*, Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, Zagreb.
4. Muljačić, S. (1958), *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. stoljeću (1906-1958)*, Zbornik Društva inženjera i tehničara, 61-95, Split.
5. Muljačić, S. (1969), *Izgradnja Splita 1944-1969*, "URBS", 8, Split.
6. Odak, T. (1986), *Hrvatska arhitektonska alternativa 1945-1985*, "Arhitektura", 196-199:31-101, Zagreb.
7. Šegvić, N. (1954), *Protiv shematizma u arhitekturi Dalmacije*. "Mogućnosti", 1:58-59, Split.
8. Šegvić, N. (1957), *Nekoliko asocijacija o najnovijem arhitektonskom razvitku Splita*, "URBS":35-41, Split.
9. Šegvić, N. (1986), *Stanje stvari, jedno viđenje, 1945-1985*. "Arhitektura", 196-199:118-128, Zagreb.
10. Tušek, D. (1994), *Arhitektonski natječaji u Splitu 1918-1941*, Društvo arhitekata Splita, Split.

Summary • Sažetak

ELEMENTS FOR A PERIODIZATION OF ARCHITECTURAL AND TOWN PLANNING COMPETITIONS IN SPLIT SINCE 1945

An analysis of architectural competitions conducted during a longer period of time in a particular area faces the problem of dividing that period into stages with sufficient common characteristics. This periodization is rather difficult because analysis of their elements shows that the competitions were very different. However, recent research into post-Second World War architectural competitions in the town of Split enables periodization on the basis of a comparative analysis of some characteristic elements.

Choosing data about the organizer, the level and the subject of the competition as relevant periodization elements, postwar architectural competitions in Split can be divided into the following periods: 1945-1952, 1953-1956, 1957-1964, 1965-1978, 1979-1990 and from 1991 to the present. The high level of coherence among competition characteristics in these periods points not only to considerable changes in competition practice, but justifies their choice as elements used for periodization.

Darovan Tušek